

»HAMBURGERSKA POVEZAVA« MED MEDMORSKO- IN ANGLO-AMERIKO

Matija Zorn

UDK: 911.3:338.439(7)
COBISS: 1.04

IZVLEČEK

»Hamburgerska povezava« med Medmorsko- in Anglo-Ameriko

V prispevku je prikazana neposredna zveza med hitro rastočo porabo govejega mesa v zahodnih industrijskih državah in obsežnim izsekavanjem tropskih gozdov Medmorske Amerike, da bi s tem pridobili velike pašne površine za izvozno usmerjeno govedorejo. Pri tem je pomembno vlogo odigralo predvsem povečanje števila t. i. »fast food« restavracij v zahodnem svetu.

ABSTRACT

»The hamburger connection« between Central America and Angloamerica

The article presents a direct connection between a quick growing consumption of beef in Western industrialized countries and extensive deforestation of tropical rainforest in Central America, with the aim to gain a big pasture grounds for export-orientated cattle farming. The increase of the so called fast food restaurants in the Western world has had an important role in this process.

AVTOR

Matija Zorn

Naziv: študent geografije

Naslov: Trstenjakova 1, 1000 Ljubljana

Telefon: +386 (0)61 136 13 99

E-pošta: matija_zorn@hotmail.com

Ob naslovu se nam postavi vprašanje, kaj pomeni »hamburgerska povezava«. Odgovor najdemo v neposredni zvezi med hitro rastočo porabo govejega mesa v zahodnih industrijskih državah in obsežnim izsekavanjem tropskih gozdov, da bi ustvarili velike pašne površine za izvozno usmerjeno govedorejo. To povezo so poimenovali »The Hamburger Connection« oziroma hamburgerska povezava. Pri tem igra pomembno vlogo predvsem povečanje števila restavracij hitre prehrane, kot so McDonald's, Burger King, Dairy Queen in druge.

Te restavracije so tipičen pojav tako imenovanega ameriškega načina življenja, vendar niso edini vpliv zahodnega sveta, saj izraz zajema številne razvojne značilnosti zadnjih desetletij. Te značilnosti so na primer avtomobilizacija, elektrifikacija, kemizacija gospodinjstev in kemizacija kmetijstva, ter velika potrošnja izdelkov za enkratno uporabo. Za te pojave bi lahko uporabili izraz »fordizem«, ki je po drugi svetovni vojni postal prevladujoč model gospodarske rasti in je v veliki meri odgovoren za kvalitativen skok obremenjenosti okolja v zadnjih desetletjih (2) tako v Sloveniji kot Medmorski Ameriki oziroma v celem svetu.

Izsekavanje gozda je povzročilo, da se je delež ozemlja Medmorske Amerike, ki je bilo pokrito z gozdom, zmanjšal za 40%. V večini primerov so te površine spremenili v pašnike, namenjene priraji poceni govejega mesa (4). V Afriki do sedaj takšno izkoriščanje zaradi muhe ce-ce ni bilo mogoče, a je uspešen boj proti njej tudi tu odprl vrata pašni govedoreji (1).

Pridelava govejega mesa v tem delu sveta je bila za uporabnike v ZDA ugodna. To kaže podatek, da je leta 1978 1 kg mesa, ki so ga od tu izvozili v ZDA, stal 1,47 \$, 1 kg mesa, pridelan v ZDA, pa je stal 3,30 \$. Vendar je treba poudariti, da v Medmorski Ameriki hranijo živino s travo in ne z žitom in je zato meso zelo pusto, kar pomeni, da je primerno le za en sektor ameriške mesne industrije, za restavracije hitre prehrane, in ga tako predelajo predvsem v hamburgerje, hrenovke ...

Konec sedemdesetih so ZDA vsako leto uvozile okrog 800.000 t govejega mesa, kar je predstavljalo okrog 10 % porabe. Od tega so

17 % mesa uvozili iz tropske Latinske Amerike. Na Srednjo Ameriko je odpadlo tri četrtine latinskoameriške pridelave, kar je predstavljalo manj kot 1 % ameriške porabe (4).

Na »fast-food« industrijo je konec sedemdesetih let v ZDA odpadlo 25 % porabe govejega mesa. Samo McDonald's je v teh letih v ZDA letno prodal okrog 3 milijarde hamburgerjev, kar ustreza 300.000 glavam goveje živine, in skoraj neverjetno se sliši njihova izjava iz leta 1989, da ne uporabljajo mesa, pridelanega zunaj ZDA. To seveda drži, če vemo, da se vse meso potem, ko je že v ZDA in je dobilo ameriški žig, deklarira za domače meso (1).

Z izgubo deževnega gozda se v območjih Medmorske Amerike, kot tudi drugod po svetu, zgublja biološka raznolikost, saj predstavlja deževni gozd enega bogatejših ekosistemov na svetu. Dober primer za to je Kostarika, ki je velika le nekaj več kot 50.000 km², a predstavlja dom za 758 ptičjih vrst, kar je več kot jih najdemo v vsej Severni Ameriki severno od povratnika. Poleg tega domuje v tej državi še preko 8.000 rastlinskih vrst. Kostarika je tako tipičen primer države, kjer je mogoče opaziti učinke povezave med »fast food« restavracijami ZDA in izsekavanjem deževnega gozda za ekstenzivno govedorejo, za katero smo uporabili besedno zvezo »hamburgerška povezava« (4).

Leta 1950 je bila v Kostariki govedoreji namenjena le osmina, konec sedemdesetih pa že tretjina ozemlja. Povečalo se je tudi število glav goveje živine, ki je leta 1960 znašalo okrog 900.000, leta 1978 pa okrog 2 milijona. V šestdesetih in sedemdesetih se je produkcija govejega mesa potrojila, hkrati pa se je lokalna potrošnja zmanjšala. Država izvozi 60 % govejega mesa, od tega dve tretjini v ZDA (4). Gozdne površine Kostarike so se med leti 1950 in 1978 zmanjšale za 72 % na 34 % (1).

70 % govejega mesa iz Kostarike pristane po nizkih cenah neposredno v »fast food« industriji, ostalo pa predelajo v hrano za domače živali. Tako ameriška ali evropska domača mačka poje v enem tednu več mesa kot povprečni prebivalec Latinske Amerike. Letna poraba govejega mesa na prebivalca se je v ZDA

med leti 1960 in 1976 povečala z 38 kg na 61 kg, od leta 1976 pa do danes pa se je številka še podvojila. V Nemčiji danes pojedjo okrog 100 kg mesa na leto, leta 1800 pa so ga 23 kg (1).

V dveh desetletjih (v šestdesetih in sedemdesetih letih) se je število glav govedi v Medmorski Ameriki povečalo za okrog 160 %, izvoz mesa pa je v istem obdobju narasel od 20.000 na 150.000 t na leto. Z drugimi besedami, v tem času se je obseg gozda na tem območju zmanjšal s 400.000 na 200.000 km² (4).

Zaradi povečane porabe govejega mesa v industrijskih državah, predvsem v ZDA, so njegove cene narasle in izvozno orientirana govedoreja je imela v Medmorski Ameriki perspektivo. Tako se je na primer izvoz govejega mesa iz Kostarike povečal od 7.100.000 t leta 1961 na 43.600.000 t leta 1978, v celi Medmorski Ameriki pa od 20.200.000 t na 151.300.000 t (4). Obenem je poraba v teh državah, na primer v Kostariki, rahlo upadla (2).

Dejstvo je, da bi lahko v tem delu sveta pridelali več mesa, ne da bi padlo še kakšno drevo, a tu pridemo do socialno-kulturnega problema, saj je govedoreja pretežno v rokah državne oligarhije, ki tradicionalno šteje govedorejo za prestižno dejavnost. Črede predstavljajo socialni položaj in politično moč in dosti »rančerjev« pride na posest le ob koncih tedna na oddih. V nasprotju s tem pa je veliko malih kmetov zaradi golega preživetja prisiljeno obdelovati zemljo intenzivno (4).

Konec sedemdesetih je bilo v Medmorski Ameriki okrog 400.000 farm, od katerih je bilo 90 % manjših od 50 ha, ostalih 10 % pa so bile farme, ki so imele v posesti tri četrtine pašnikov in tretjino vseh čred. Posestniki, ki imajo največ zemlje, hkrati tudi najbolj ekstenzivno kmetujejo. Največ denarja jim ne prinese govedoreja, pač pa izsekavanje gozda za pašnike (4).

Govedoreja v tropskih predelih Amerike predstavlja velikega uporabnika zemlje, ki ima negativne ekološke posledice. Trava raste na tropskih tleh slabo, poleg tega pa živina »taca« po tleh in pospešuje erozijo tal, ki jo pospešijo še pogosti močni nalivi dežja. Zaradi

tega je taka zemlja za govedorejo primerna le 3–5 let, po tem pa je potrebno izkrciti nov del gozda. En hektar gozda, na katerem je stalo okrog 600 dreves, zadostuje le za eno kravo ali bika. Po treh letih so ta tla sposobna prehraniti le četrtno krave ali bika. Za en hamburger morajo posekati 5 m² gozda, le v Nemčiji pa vsak dan pojedjo okrog 140.000 hamburgerjev (1).

Med leti 1960 in 1983 je kar 57 % vseh posojil Svetovne banke, namenjenih za razvoj kmetijstva v Medmorski Ameriki, šlo za pospeševanje izvozno usmerjene govedoreje. V tem času je na primer Honduras prejel kar 51 % vse pomoči, namenjene Medmorski Ameriki, od te vsote pa je kar 34 % porabil za projekte v govedoreji (11).

Zaradi ugodnih posojil, relativno visoke cene delovne sile in nerednih padavin se je večina lastnikov zemlje v Hondurasu odločila zamenjati intenzivno pridelavo bombaža za ekstenzivno živinorejo, ki ne rabi veliko delovne sile, saj nekaj 100 glav živine lahko nadzoruje le nekaj pastirjev. »Govedorejski boom« sta spremljali povečana deforestacija in erozija tal. Ocenjujejo, da se v Hondurasu gozd letno zmanjša za 10.000 ha in če bo šlo tako naprej, bo Honduras izgubil svoj gozd v življenjski dobi ene generacije (11). Nedvomno predstavlja opisana oblika govedoreje problem za ohranitev gozdov v Medmorski Ameriki.

Po podatkih organizacije Rainforest Action Network izsekajo na svetu vsako sekundo 1 ha tropskega gozda, kar je površina dveh nogometnih igrišč. Vsak dan izsekajo 86.000 ha, kar je več od površine New Yorka, na leto pa izsekajo okrog 31 milijonov ha, kar ustreza ob-

močju, ki je večje od Poljske. Na ta način povzročijo izumrtje 137 vrst na dan oziroma 50.000 vrst na leto. Izračunali so tudi ekonomsko vrednost enega hektara tropskega gozda. Ta bi znašala 6.820 \$, če bi gozd uporabljali za nabiranje sadežev, lateks ali za nekomercialni les. Za golosek enega hektara bi iztržili okrog 1.000 \$, za ureditev pašnikov pa le 148 \$. Ista organizacija nas tudi osupne s podatki, da so samo v času, ko smo prebrali te podatke, že izsekali 150 arov tropskega gozda, ob tem pa bo v naslednji uri izumrlo še 6 rastlinskih ali živalskih vrst. Če se bo izsekavanje nadaljevalo v tem tempu, potem bo po podatkih te organizacije do leta 2020 uničenih že okrog 80–90 % tropskega gozda (3).

K ohranitvi gozdov bi pripomogli boljši tehnološki postopki gojenja govedi, pa tudi ustavitve uvoza govedine iz teh držav v ZDA. S tem bi imela Medmorska Amerika na razpolago dovolj govedine in bi lahko v kmetijstvo vpeljala večjo raznolikost agrarnih proizvodov (4). Vendar take rešitve problema z vidika tržne logike ni pričakovati.

Pričakovati pa je vse več protestov tako imenovanih skupin pritiska. Tem je leta 1987 uspelo z velikim protestom in akcijo bojkota pri firmi Burger King. Boj je bil uspešen, saj je Burger King še istega leta ustavil uvoz govejega mesa iz Kostarike in ostalih držav (1).

K rešitvi bi lahko pripomogle tudi mednarodne organizacije z raznimi oblikami pomoči, ki bi omogočile sonaravno rabo gozdov v Medmorski Ameriki (4).

Preglednica 1 prikazuje število goveje živine v Medmorski Ameriki med letoma 1961 in 1995. Pri vseh državah opazimo povečanje

Preglednica 1: Število glav govedi v Medmorski Ameriki (v 1000) (4, 6, 8, 9).

Leto	Belize	Kostarika	Salvador	Gvatemala	Honduras	Nikaragva	Panama
1961	–	951	1.141	1.134	1.411	1.291	763
1970	32	1.496	1.241	1.443	1.578	2.431	1.188
1975	47	1.790	1.031	1.713	1.817	2.558	1.348
1980	50	2.093	1.440	1.653	2.262	2.401	1.525
1985	48	1.850	980	2.029	2.770	2.369	1.447
1990	51	2.201	1.220	2.032	2.424	1.680	1.388
1995	60	1.700	1.262	2.293	2.111	1.750	1.456

Preglednica 2: Produkcija govejega mesa v Medmorski Ameriki in v ZDA (v 000 t) (4, 5, 6, 7, 8, 9, 10).

Leto	Belize	Kostarika	Salvador	Gvatemala	Honduras	Nikaragva	Panama	ZDA
1961	–	21,8	20,7	35,6	17,6	27,6	21,6	7.425,8
1970	–	45	19	55	30	60	60	10.062
1975	1	67	26	58	40	65	65	11.271
1980	1	77	44	52	63	56	56	9.999
1985	1	94	21	49	35	45	45	10.996
1990	1	87	27	67	46	57	57	10.465
1995	1	92	27	53	23	49	49	11.612

števila glav živine leta 1995 glede na leto 1961, kar je posledica usmeritve v izvezno govedorejo. Z naraščanjem števila govedi sovpada tudi produkcija govejega mesa (preglednica 2), ki je v primerjavi z letom 1961 močno narasla, največ v Kostariki, za okrog 420%. Iz obeh preglednic razberemo še, da je do velikega povečanja števila glav in produkcije mesa prišlo v sedemdesetih letih, svoj vrh pa je omenjena proizvodnja dosegla v osemdesetih letih. V devetdesetih je opaziti upad ali stagnacijo, ki je posledica novih izvezno usmerjenih dejavnosti (na primer gojitve morskih rakcev).

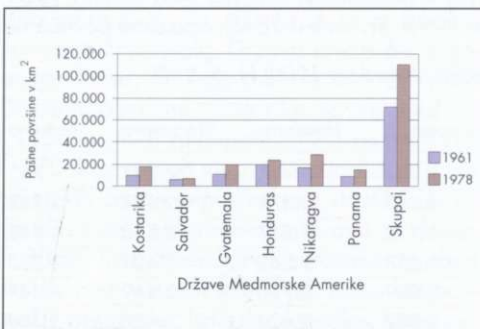
Vrednosti za posamezne države se med seboj seveda razlikujejo, kar je posledica različne velikosti držav, je pa pri vseh opaziti iste trende, opisane zgoraj. Nekoliko izstopa le Belize, ki ima v primerjavi z ostalimi zelo malo izvezne govedoreje.

Povezanost govedoreje z naraščanjem pašniških oziroma manjšanjem gozdnih površin nam prikazujeta sliki 1 in 2. Pašniške površine so se med letoma 1961 in 1978 (čas naj-

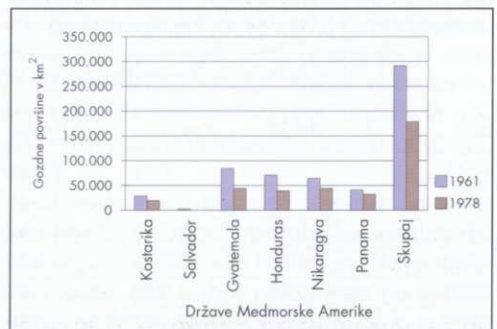
večjega govedorejskega booma) v vseh državah skupaj povečale za 53 %, gozdne površine pa so se zmanjšale za 39 %. Številki se ne ujemata povsem, saj grede na račun pašnikov tudi poljedelske in plantazne površine, po drugi strani pa tudi vseh posekanih gozdnih površin niso namenjali izključno za pašnike.

Največ pašnikov je v tem obdobju pridobila Gvatemala, ki je beležila povečanje za 90 %, najmanj pa Salvador, le 14 %. Največ gozda je izgubila Gvatemala, kar 48 %, najmanj pa Panama, »le« 29 %. Današnje stanje je v vseh teh državah še slabše, saj so se območja, porasla z gozdovi, glede na leto 1978 prepolovila.

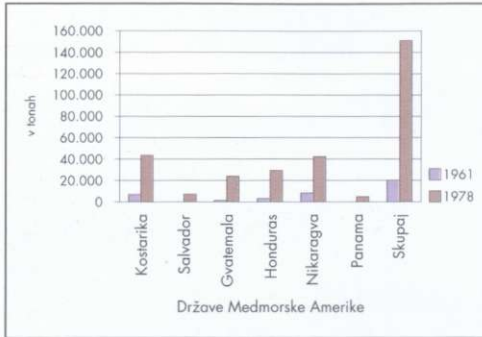
Podatke za Medmorsko Ameriko, ki predstavlja »tretji svet«, je zanimivo primerjati s podatki za ZDA kot predstavnico razvitega ali »prvega sveta«. V ZDA je opaziti upad pašniških površin in stagnacijo gozdnih površin. Na splošno velja, da se gozdovi v zmernem pasu rahlo povečujejo oziroma v najslabšem primeru stagnirajo, gozdovi tropskih predelov pa izginjajo z neverjetno hitrostjo. Upad pašniških

Slika 1: Pašne površine v Medmorski Ameriki (4).

Slika 2: Gozdne površine Medmorske Amerike (4).

Slika 3: Neto izvoz govejega mesa iz Medmorske Amerike (4).

površin v ZDA in tudi v evropskem zmernem pasu lahko deloma pripišemo tudi veliki ponudbi iz cenejšega »tretjega sveta«.

Slika 3 prikazuje neto izvoz govejega mesa iz Medmorske Amerike, ki se je med letoma 1961 in 1978 neverjetno povečal. Skupaj se je izvoz povečal za 650 %, največ v Gvatemali, kar za okrog 1500 %, kar sovпада z velikim povečanjem pašniških površin in povečanjem števila glav živine. V vseh ostalih državah se je izvoz povečal za najmanj 400 %. Ti podatki so v skladu s podatki iz zgornjih preglednic, iz njih pa je še bolj razviden kvantitativni skok izvoza govejega mesa.

Da bo sonaravna uporaba gozdov v tem delu sveta težka, vidimo iz tega, da je tako imenovanemu govedorejskemu boomu sledil tako imenovani boom morskih rakcev, katerih gojitev ni nič manj ekološko sporna.

Boom te marikulture so podprli investitorji iz Severne Amerike, Japonske in Tajvana. Ta industrija se je zelo povečala v osemdesetih, ko je morala nadomestiti izpadli ulov rib, katerih izvoz je tem državam prinašal pomembne dohodke. Večina te industrije je nastala na pacifiški obali Hondurasa, Paname in Kostarike. Leta 1987 je izvoz morskih rakcev iz Hondurasa že prišel na tretje mesto za bananami in kavo. Skok na tretje mesto je sovpadel s padanjem pomena produkcije govejega mesa v tej državi (11).

Čeprav je omenjena industrija prinesla nova delovna mesta za prebivalce, ki so se na obalo preselili, ko so izgubili zemljišča v no-

tranjosti države, pa to ne odtehta njenih ekoloških posledic, saj je močno posegla v ekosistem mangrov. Med leti 1973 in 1982 se je območje, poraslo z mangrovami, zmanjšalo s 30.697 ha na 28.776 ha, kar pomeni zmanjšanje za 6 %, do leta 1992 pa se je obalno območje z mangrovami zmanjšalo na 23.937 ha oz. za 17 % glede na leto 1982. V istem desetletnem obdobju so se območja s farmami rakcev povečala s 1.064 ha na 11.515 ha, kar pomeni povečanje za skoraj 1.000 % (11).

Na koncu je potrebno poudariti, da v primeru izginotja gozda Medmorske Amerike zaradi ekološke degradacije ne bodo trpeli le prebivalci teh predelov, pač pa skupnosti cellega sveta, tudi prebivalci ZDA oziroma zahodnih industrijskih držav. Z izgubo deževnega gozda bomo izgubili veliko genetskih virov, pomembnih za moderno kmetijstvo, medicino in industrijo. Tako naj bi od 1.500 drevesnih vrst Kostarike kar 15 % vsebovalo potencialno zdravilo za rakasta obolenja.

Zavedati se moramo, da je »moderna način življenja« v kraje Medmorske Amerike in v ves tako imenovani tretji svet prinesel nekaj pozitivnih družbenih vplivov, predvsem pa množico negativnih naravnih in družbenih vplivov (preglednica 3).

Tako Severna kot Južna Amerika prispevata svoj delež k »hamburgerizaciji« tropskega gozda in zaradi nje bosta tudi obe trpeli, zato morata sodelovati pri reševanju tega vprašanja (4).

Slika 4: Izsekani tropski gozd, spremenjen v kmetijske površine (foto: Matija Zorn).

Preglednica 3: Medmorska Amerika – pozitivni in negativni vplivi »fordizma« na naravne in družbene vire:

Pozitivni vplivi na naravne vire:

- –

Negativni vplivi na naravne vire:

- deforestacija,
- izguba biotske raznovrstnosti (izumiranje rastlinskih in živalskih vrst),
- mikroklimatske spremembe,
- večje izhlapevanje,
- hitrejši odtok vode,
- erozija tal,
- onesnaženje naravnega okolja,
- požari.

Pozitivni vplivi na družbene vire:

- dvig kvalitete življenja zaradi višjega standarda (višji BDP, gospodarska rast, dvig kupne moči, olajšanje hišnih del (npr. električni aparati), boljši bivalni prostor in pogoji),
- padec cen zaradi masovne produkcije (npr. nižje cene hrane),
- socialna zaščita srednjega sloja,
- možnost zaposlitve v drugih dejavnostih,
- povečanje kmetijskih površin,
- standardizirana industrija,
- širitev transportnih poti,
- možnost izbire proizvodov (reklame),
- večja raznovrstnost hrane,
- večja raznovrstnost ponudbe nasploh.

Negativni vplivi na družbene vire:

- depopulacija podeželja in proces urbanizacije,
- litoralizacija,
- sprememba rabe tal,
- vsesplošno večanje razlik do razvitih držav (npr. gospodarsko),
- večje socialne razlike znotraj držav,
- ekološki problemi urbanega okolja (npr. rast porabe fosilnih goriv, veliko raznovrstnih odpadkov, širitev transportnih poti in rabe prostora),
- pritisk na staroselce (Indijance),
- prevzem tujih vzorcev življenja, produkcije in potrošništva,
- izguba identitete,
- nesmotrna in nezdrava uporaba kemičnih sredstev (npr. DDT) in tehnoloških postopkov.

Slika 5: Erozija tal, do katere pride po izsekanju tropskega gozda (foto: Matija Zorn).

1. Aldermann, B., Franz - Balsen, A., Heske, H., 1996: *Unterrichtsmaterialien tropischer Regenwald*. Institut für Ökologie und Aktions-Ethnologie e. V. Hamburg.
2. Hein, W., 1989: *American Way of Life und ökologische Probleme in Zentralamerika, ökologische Probleme in der Dritten Welt, Interdisziplinärer Arbeitskreis Dritte Welt – Band 2*. Universität Mainz. Mainz.
3. http://www.ran.org/info_center/rates.html
4. Myers, N. 1981: *The Hamburger Connection: How the Central America's Forest Become North America's Hamburgers*, *Ambio* 10 (1).
5. *Statistical Yearbook 1963*. UN. New York, 1964.
6. *Statistical Yearbook 1982*. UN. New York, 1985.
7. *Statistical Yearbook 1985/86*. UN. New York, 1988.
8. *Statistical Yearbook 1988/89*. UN. New York, 1992.
9. *Statistical Yearbook 1993*. UN. New York, 1995.
10. *Statistical Yearbook 1995*. UN. New York, 1997.
11. Stonich, S., DeWalt, B. R., 1996: *The Political Ecology of Deforestation in Honduras, Tropical Deforestation – The Human Dimension*. Columbia University Press. New York.